

© Editura EIKON

București, Calea Giulești 333, Sector 6,
cod poștal 031310, România

Difuzare / distribuție carte: 021 348 14 74
0733 131 145, 0728 084 802
difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: 021 348 14 74
0728 084 802, 0733 131 145
contact@edituraeikon.ro
www.librariaeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de
Consiliul Național al Cercetării Științifice (CNCS)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Aristophanes

Lysistrata / Aristofan ; st. introd., trad., note și coment.
de Theodor Georgescu. - București : Eikon, 2026

Conține bibliografie

ISBN 978-606-49-1690-7

I. Georgescu, Theodor (pref. ; trad. ; note)
821.14

Pe copertă: După căderea Troiei, Menelaos încearcă să o lovească pe Elena, dar, înmărmurit de frumusețea ei, scapă sabia. În stânga Afrodita și în mijloc un Eros zburător urmăresc scena. Crater din anii 450-440 î.Hr., descoperit la Gnathia (Italia). Azi vasul se află la Muzeul Luvru (Paris).

Corector: Larisa Pleșca
Tehnoredactor: Theodor Georgescu
Editor: Valentin Ajder

ARISTOFAN

LYSISTRATA

Studiu introductiv, traducere, note și comentarii
de
Theodor GEORGESCU

E I K O N

București, 2026

CUPRINS

Introducere	9
Nota asupra textului și a ediției	76
Bibliografie	77
LYSISTRATA/ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ	78
Note și comentarii	272

Ultima soluție, o revoluție!

Lysistrata a fost reprezentată în anul 411 î.Hr. la Atena, cel mai probabil în cadrul festivalului Lenee (Λήναια), sărbătoare ateniană în onoarea lui Diònyssos, desfășurată în luna Gameliòn, care azi ar corespunde, în parte, lunilor ianuarie-februarie. Piesa era astfel destinată în primul rând publicului intern, atenienilor, căci doar piesele jucate la Marile Dionisii, la sfârșit de martie și început de aprilie, aveau printre spectatori și delegați din alte cetăți. Mai multe argumente interne pledează pentru datare. Piesa a fost cel mai probabil pusă în scenă în Teatrul lui Diònyssos de la poalele Acropolei, locul tradițional în care se jucau piesele de teatru în decursul sec. al V-lea î.Hr.

În momentul reprezentării *Lysistratei*, Aristofan avea deja o carieră importantă, începută la doar câțiva ani după declanșarea Războiului Peloponesiac (431 î.Hr.). Nu știm exact toate piesele pe care le-a reprezentat și subiectul lor, dar mai multe repere ne permit să-i judecăm temele abordate anterior. În jurul vârstei de douăzeci de ani ataca educația sofistică în *Comeseniei* (Δαιταλῆς), piesă reprezentată în 427 î.Hr., astăzi pierdută. Un an mai târziu, în 426 î.Hr., aborda în *Babilonienii* (Βαβυλώνιοι) un subiect politic: tratarea nedreaptă a aliaților de către politicienii corupți de la Atena, comedie de asemenea pierdută azi. Prima piesă păstrată, *Acharnienii* (Ἀχαρνῆς), din 425 î.Hr., denunța consecințele nefaste ale războiului asupra oamenilor simpli, iar singura soluție propusă era pacea. În următorul an, în 424 î.Hr., un succes militar al generalului Cleon l-a înfuriat atât de tare pe autor, încât s-a lansat într-un linșaj care a luat

forma comediei *Cavalerii* (Ἰππῆς). Amenințat probabil cu un proces de către respectivul politician – noul lider al Ateinei –, poetul și-a găsit anul următor o altă țintă, mai ușoară, pe Socrate, pe care îl denunța în *Norii* (Νεφέλαι) (423 î.Hr.) drept exponentul educației de tip sofistic. Cum succesul acestei piese fusese sub așteptări, în 422 î.Hr. ataca, în *Viespile* (Σφήκες), alterarea sistemului judiciar atenian. În 421 î.Hr., odată cu *Pacea* (Εἰρήνη), Aristofan celebra iminentul armistițiu dintre atenieni și spartani, negociat de moderatul Nikias. Nu știm ce piese a compus în următorii ani, iar singurele mărturii provin din anul imediat următor plecării expediției ateniene spre Sicilia. În 414 î.Hr. pune în scenă atât *Amphiaraos* (Ἀμφιάραος), comedie pierdută azi, în care erau probabil satirizați diverși politicieni ai vremii, poate cei care puseseră la cale expediția din Sicilia, și *Păsările* (Ὀρνιθες), o fantezie despre întemeierea unui nou oraș, tot o trimitere la hazardata expediție din Sicilia. Piesa *Lysistrata* a fost reprezentată la doi ani după aflarea deznoământului dezastruos al acestei expediții, într-un context politic marcat atât de pericolul extern – amenințarea spartană pe fondul începutului destrămării Ligii de la Delos –, cât și intern – dorința schimbării formei de guvernământ democratice în speranța găsirii unei soluții de contracarare a dușmanului extern.

Subiectul comediei este simplu. Sătulă de război, o femeie din Atena, Lysistrata, convoacă alte femei din Grecia și le propune ultima soluție: o revoluție! Mai precis, o „grevă”: nu se vor mai apropia de bărbații lor până când aceștia nu vor face pace. Mai mult, ocupă Acropolea Atenei pentru a le zădărnici bărbaților accesul la banii cu care finanțau războiul. În ciuda opoziției inițiale, bărbații, siliți de împrejurări, acceptă în cele din urmă să se împace și să pună capăt războiului.

Lysistrata este în primul rând o piesă a epocii sale, atunci când Atena era amenințată din exterior de tot mai periculoșii spartani și primejduită din interior de o revoluție oligarhică, menită să înlocuiască o democrație care o adusesese în pragul colapsului. Dintre toate comediiile păstrate de la Aristofan, este cea mai slobodă în exprimare, cu un filon erotic ce o străbate de la primul la ultimul vers. Subiectul comediei trece totuși dincolo de granițele epocii sale. Ca orice operă literară, *Lysistrata* și-a câștigat, de-a lungul timpului, independența în raport cu intenția inițială a autorului și, astfel, peste secole, a putut fi instrumentalizată politic și ideologic ca o pledoarie pentru pace (make love, not war!) și ca un manifest al emancipării feminine. Cititorul de azi este invitat să descifreze mesajul acestei comedii despre sex și politică și să o citească în cheia în care se va regăsi cel mai bine.

Pentru a înțelege însă mai bine *Lysistrata*, așa cum a fost compusă de Aristofan, este esențial să cunoaștem mai întâi contextul istoric al acelor ani¹. Mai mult decât în cazul altor opere literare, piesele din comedia veche au un puternic caracter politic militant, iar a le rupe de contextul politic imediat le condamnă la o înțelegere cel puțin parțială, dacă nu, adesea, eronată. Ca și în cazul celorlalte piese ale lui Aristofan scrise până în acel moment, fantezia subiectului are ca fundal conflictul dintre Atena și Sparta. Putem reconstitui în amănunt evenimentele acelor ani grație cărții a

¹ Relația dintre reprezentarea *Lysistratei* și contextul istoric a fost în amănunțime studiată. Recomandăm aici câteva studii esențiale pentru înțelegerea contextului politic: Gomme, A. W. & Andrewes, A. & Dover, K. J., 1981: 184-193; Henderson, J., 1987: XV-XXV; Austin, C. & Olson, S. D., 2004: XXXIII-XLIV. În aceste studii se aduc numeroase argumente pentru datarea reprezentării *Lysistratei* la Lenee din 411 î.Hr.

VIII-a a *Războiului Peloponesiac* al lui Tucidide. Înainte de a trage concluzii despre mesajul acestei piese, este foarte util să ne familiarizăm cu contextul general politic în care a fost compusă această comedie.

Contextul istoric premergător *Lysistratei*

Războiul dintre Atena și Sparta, cunoscut ca *Războiul Peloponesiac*, începuse deschis în 431 î.Hr. Primii zece ani („războiul arhidamic”), în care atenienii au mizat pe flotă, iar spartanii, sub conducerea regelui Archidamos, pe forțele terestre, cu care au devastat de mai multe ori Atica, se încheiaseră cu un armistițiu („pacea lui Nikias”), în 421 î.Hr. Această pace a putut fi înfăptuită după ce principalii susținători ai confruntării din ambele tabere, Cleon și Brasidas, pieriseră în luptă la Amphipolis cu câțiva ani înainte. Între 421 și 416 un „război rece” pregătește confruntarea următoare, descrisă de Tucidide în cărțile VI și VII ale istoriei sale. Atenienii, ațâțați de politicieni precum Alcibiade, votează în 415 trimiterea unei flote în Sicilia, sub pretextul ajutorării cetății Segeste, dar lovind deschis interesele Sparței în regiune. Strategii votați de atenieni pentru a conduce această temerară aventură erau Alcibiade, Lâmachos și Nikias, chiar dacă cel din urmă făcuse tot ce putuse pentru a-i convinge de imprudența unei asemenea expediții. Distrugerea statuiilor lui Hermès (cunoscută ca „mutilarea hermelor”), cu o noapte înaintea plecării expediției, avusese drept consecință, puțin mai târziu, rechemarea lui Alcibiade pentru a fi judecat la Atena. Convins că dușmanii de acasă îi doreau condamnarea, acesta s-a refugiat mai întâi la Sparta, slăbind de la început șansele expediției. În ciuda

trimiterii unor noi forțe de la Atena, sub comanda lui Demosthènes și Eurymèdon, în cele din urmă, indeciziile comandanților atenieni și ajutorul spartan, sosit la Siracuză sub comanda lui Gýlippos, au condus la un dezastru total pentru această expediție. Ocuparea de către spartani, în paralel, a fortăreței Dekèleia din nordul Atenei îi pune pe atenieni, aflați, în vara anului 413 î.Hr., în al nouăsprezecelea an de război, în fața unui tablou sumbru; nu doar că nu câștigaseră nimic de pe urma aventurii siciliene, dar acum, în pericolul de a fi părăsiți de aliații care le stătuseră alături cât timp fuseseră puternici, constatau că propria cetate se afla într-un pericol existențial.

Înmărmuriți de deznodământul acestei aventuri – nici chiar cei care veniseră din Sicilia nu credeau ceea ce ei înșiși povesteau! (Thuc. 8.1.) –, atenienii au încercat mai întâi să găsească vinovați; primii acuzați au fost oratorii și tălmăcitorii de oracole, care îi convinseseră să aprobe o asemenea expediție, deși, așa cum subliniază Tucidide, ei înșiși o aprobaseră. Își dădeau seama în acel moment că, în urma dezastrului, și fiecare în parte avea mai puțin, și cetatea în ansamblu dispunea de mai puține resurse. Nu puțini credeau că dușmanii vor veni cu flota direct din Sicilia în portul Pirèu și groaza era cu atât mai mare cu cât cetatea nu mai dispunea de corăbii suficiente. O altă frică, care se va dovedi întemeiată, era că cetățile aliate prin Liga de la Delos vor avea acum pretextul să-i părăsească și să se alăture dușmanilor. Așa s-a născut ideea că doar reconstruirea unei flote îi mai poate salva, așa cum, cu aproape 70 de ani în urmă, se salvaseră sub comanda lui Themistoclès în fața invaziei persane. Pentru aceasta era nevoie de bani și lemne și se impuneau reduceri de cheltuieli în cetate. Atenienii cad de acord, de asemenea, că puterea trebuie încredințată unor

oamenii cu experiență, mai în vârstă, un număr de zece „magistrați” (gr. πρόβουλοι). Un asemenea „magistrat” va fi un personaj în *Lysistrata*. Poporul acționa încă o dată sub impulsul momentului, iar Atena era nevoită, ca și în anii din urmă, să ducă o politică a urgențelor. Sfârșitul verii anului 413 î.Hr. îi prinde pe atenieni hotărâți să reziste.

În iarna care a urmat, 413/2 î.Hr., ceilalți greci, deși nu erau aliați cu niciuna dintre părți, socoteau că trebuie să-i atace pe atenieni după înfrângerea pe care o suferiseră în Sicilia, convingși că războiul va fi scurt. Cu atât mai îndreptățiți să dorească acest lucru erau aliații lacedemonienilor, care suferiseră de pe urma Atenei, în timp ce aliații ei nu credeau că își va putea reveni până în vara următoare și, prin urmare, își făceau calcule să întoarcă și ei armele până nu era prea târziu. Spartanii alimentau această mișcare anti-ateniană răspândind zvonul că flota din Sicilia se va alătura campaniei împotriva Atenei. Mai mult ca altădată, Sparta părea acum încrezătoare că va putea stăpâni întreaga Eladă.

În aceeași iarnă, Àgis, regele spartanilor, a plecat din fortăreața Dekèleia și a impus mai multor cetăți aliate să construiască corăbii în vederea formării unei noi flote. Cursa înarmărilor are loc și la Atena. Atenienii înconjoară cu un zid capul Sùnion, din sudul Aticii, pentru ca navele care îi aprovizionau cu grâu să navigheze în siguranță, și abandonează totodată diversele proiecte începute înaintea expediției în Sicilia, convingși că făcuseră cheltuieli inutile și că resursele financiare trebuie acum mai bine drămuite. În paralel, simțind Atena slabă, mai mulți aliați încep să negocieze cu Àgis desprinderea din Liga de la Delos; mai întâi Eubeea și Lesbos. De observat că aceste insule tratau direct cu Àgis, nu cu Sparta, considerându-l pe cel care deține forța armată adevăratul conducător. În schimb, Chios și cetatea vecină Erythrai, din Ionia, nu s-au adresat lui Àgis, ci

Spartei. Împreună cu ei se prezintă la Sparta și un trimis al satrapului pers Tissaphèrnes. Acesta avea tot interesul să țină partea Spartei, căci perșii nu puteau să strângă impozite de la cetățile grecești din Asia Mică din pricina Atenei.

În conflict se va implica și un alt satrap, Pharnàbazos, cu scopul de a duce corăbiile în Helespont pentru a elibera cetățile de acolo de tributul pe care îl plăteau Atenei. El avea misiunea să procure regelui alianța cu Sparta. Cei doi satrapi acționau separat, unul cu interese în Ionia, celălalt în Helespont. La Sparta cetățenii au fost dezbinați între cele două propuneri. Au prevalat cei care susțineau planul lui Tissaphèrnes și al celor din Chios. Alcibiade, aflat atunci la Sparta, susținea și el această propunere. Lacedemonienii nu se încredeau însă pe deplin în spusele celor din Chios și au trimis iscoade pentru a afla dacă dispuneau cu adevărat de corăbiile și resursele cu care se lăudau. Doar după ce s-au încredințat că lucrurile relatate de cei din Chios erau corecte, au încheiat alianța cu ei și cu cei din Erythrai.

În primăvara anului 412 î.Hr. spartanii, pentru a sprijini revoltele împotriva Atenei, decid să trimită corăbii către Chios, trecându-le prin Istmul de Corint (trase pe δίολκος, un fel de drum cu șine pe care erau duse corăbiile), inclusiv pe cele pe care Àgis le stabilise pentru insula Lesbos. Trimișii lui Pharnàbazos la Sparta vor solicita ca flota să fie trimisă către Helespont, nu către Chios. În cele din urmă, la Corint, coaliția spartană stabilește ca ordinea destinațiilor către care să plece navele să fie Chios, Lesbos și la urmă Helespont, și nu toate corăbiile o dată, ci să plece mai întâi jumătate, pentru ca atenienii să-și îndrepte atenția doar asupra celor dintâi, nu și asupra celor care vor urma.

Corintienii vor întârzia însă plecarea pe mare spre Chios, pentru că tocmai atunci se serbau la ei Jocurile

Istmice (Ἰσθμία). Între timp, atenienii vor deveni și ei suspicioși cu privire la situația din Chios. Bănuind că cetatea urma să-i trădeze, le vor cere drept garanții de fidelitate să le trimită corăbii ca semn al alianței existente. Cei din Chios vor nega trădarea și vor trimite atenienilor corăbii, lucru posibil pentru că o parte din locuitorii cetății nu știau de negocierile paralele cu Sparta și pentru că ajutorul lacedemonian se lăsa așteptat. Jocurile Istmice au fost pentru atenieni un prilej să înțeleagă mai bine ce se întâmpla la Chios. Corăbiile trimise de spartani spre insulă au fost până la urmă interceptate de atenieni, care au reușit să-l ucidă pe comandantul spartan, Alcamènes.

În vara anului 412 î.Hr., spartanii erau descurajați de vestea înfrângerii și chiar recheamă o parte din forțele trimise. Atunci, la Sparta, a intervenit Alcibiade, care a cerut să fie lăsat să plece în Ionia pentru a desprinde cetățile din alianța cu Atena. Îl convinge pe eforul Ėndios, care nu era în relații bune atunci cu regele spartan Ėgis, să-l sprijine, urmând ca meritul desprinderii cetăților grecești și al unei posibile alianțe dintre perși și spartani să-i aparțină lui Ėndios și nu lui Ėgis. Alcibiade reușește să plece astfel către Ionia cu cinci corăbii și să convingă Chios, Erythrai și Clazomenai să iasă din alianța cu Atena.

În vara aceluiași an, atenienii, alarmați de veștile din Chios, vor lua măsuri pentru a face față revoltei. Ei votează măsuri excepționale: scoaterea din rezerva statului a 1000 de talanți, neatinși din 431 î.Hr., din momentul când Periclès îi pusese deoparte pentru vremuri grele. Cu acești bani construiesc corăbii și sporesc astfel flota lor staționată acum în Samos. La rândul lor, peloponesienii navighează din Chios în cetatea Teos de pe continent și alungă garnizoana atenienilor. Alcibiade, care acționa în paralel și în concurență cu celelalte trupe peloponesiene, dar cu același scop

(subminarea puterii ateniene), reușește să desprindă și Miletul din alianța cu Atena. Mai mult, între perși și spartani se încheie un prim tratat, reprodus de Tucidide (8.18), cu acești termeni: tot ce stăpânea regele să rămână regelui; perșii și spartanii se angajează în comun să împiedice pe viitor atenienii să mai ia bani de la cetăți; războiul împotriva Atenei să fie purtat în comun și să nu înceteze ostilitățile dacă nu sunt toți de acord (regele, lacedemonienii și aliații).

Apoi, sub acțiunea celor din Chios, alte două cetăți din Ionia sunt desprinse de Atena: Lèbedos și Hairai. În paralel, în Grecia, flota spartană iese din blocada impusă de atenieni în sudul Corintului și se refugiază lângă Chios.

Tot în vara lui 412 î.Hr., la Samos, unde era cantonată în fața insulei și flota ateniană, are loc o „revoltă / revoluție” (gr. ἐπανάστασις) a poporului (gr. δῆμος) împotriva celor aflați la putere, adică a aristocraților. Poporul preia conducerea, ucide 200 de aristocrați și exilează alți 400 (Thuc. 8.21). În același timp, efortul de a desprinde alte cetăți de Atena continua. Cei din Chios, pentru a lua de partea lor și alte cetăți, incită la revoltă Mèthymna și Mytilène din insula Lesbos. Atenienii, printr-un contraatac, vor reuși totuși să restabilească ordinea în insulă și să readucă un echilibru de forțe în regiune. De asemenea, reușesc să blocheze Miletul și navighează apoi către Chios, unde îi înving de mai multe ori pe locuitorii insulei și îi silesc să se bariadeze în spatele propriilor ziduri. Tucidide, deși le apreciază cumpătarea și abilitatea cu care au acționat, constată că, de această dată, au subestimat capacitatea Atenei de a reveni în luptă.

Sfârșitul verii îi va prinde pe atenieni revenind în forță în luptă. Ajutați de hopliții sosiți din Ėrgos, vor asedia Miletul, socotind că, dacă vor reuși să pună mâna pe el, și celelalte cetăți vor fi de partea lor. Din Sicilia și Pelopones